

УДК 371.134(73):37-053.5-054.72
DOI: 10.24144/2524-0609.2022.50.124-127

Козубовська Ірина Василівна

доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна
kozub@hotmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-5562-0472>

Мигалина Зоряна Іванівна

старший викладач
кафедра англійської філології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна
myhalyna@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0001-8003-9260>

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ-МІГРАНТАМИ В США

Анотація. В статті розглядаються питання організації навчально-виховної роботи з дітьми-мігрантами в США. Підкреслюється, що проблема навчання і виховання дітей-мігрантів сьогодні є дуже важливою для багатьох країн світу, в тому числі й України. Оскільки саме в США нагромаджено значний позитивний досвід роботи з дітьми-мігрантами, метою дослідження є аналіз особливостей навчально-виховної роботи з дітьми-мігрантами в США, яка здійснюється в контексті полікультурної освіти. Наголошується на важливості підготовки полікультурного вчителя в США, здатного забезпечити ефективну навчально-виховну роботу з дітьми-мігрантами, їх адаптацію до нових умов. Використані переважно теоретичні методи дослідження: аналіз наукових зарубіжних джерел для здійснення систематизації і узагальнення інформації; визначення базових положень; уточнення сучасного стану дослідження проблеми, можливостей її вирішення. У процесі дослідження розкрито сутність міграційних процесів та їх наслідки, проаналізовано особливості навчально-виховної роботи з дітьми-мігрантами в США, охарактеризовано основні принципи забезпечення цієї роботи (природовідповідності, комплексності вивчення особистості учня, індивідуального підходу, гуманізму, соціальної обумовленості формування особистості та ін.). Наголошується на доцільності використання прогресивних ідей американського досвіду у вітчизняному освітньому просторі.

Ключові слова: міграція, навчально-виховна робота, принципи, полікультурний учитель, діти-мігранти, США.

Вступ. Міграційні процеси в останні десятиріччя набувають все більшого розповсюдження. Міграція населення (лат. migratio – «переселення») — переміщення людей (мігрантів) через кордони тих чи інших територій зі зміною місця проживання назавжди або на більш-менш тривалий час. Ймовірно, внаслідок багатоплановості поняття ні в зарубіжній, ні у вітчизняній літературі немає однозначного визначення міграції. У широкому значенні під міграцією розуміють сукупність будь-яких переміщень людей у просторі, включаючи й так звану «маятникову міграцію» – щоденні поїздки з одного населеного пункту в інший на роботу або навчання й назад, відвідування торговельних чи розважальних закладів, установ побутової сфери, спортивно-рекреаційних зон, перебування у відрядженні та ін. У вузькому значенні слова міграція – переміщення людей, зв'язане зі зміною постійного місця проживання. Однак слід зазначити, що всі форми (види) переміщень людей, не пов'язані зі зміною постійного місця проживання, в цьому значенні не вважаються міграцією. Тому відрядження, робота вахтовим методом, подорожі, туристичні й дипломатичні поїздки – це прояви мобільності, але не міграції.

Феномен міграції населення є складним і багатограним процесом, що має в останні роки чітко виражені етносоціальні та етнополітичні детермінанти. Дослідники неоднозначно обґрунтовують теоретичні і практичні першопричини міграції і їх вплив на соціально-політичні процеси в основних регіонах світу. Частина з них вважає, що міграція характеризується як своєрідна *рухливість населення*, його переміщення усередині країни з наступним галузевим, територіальним, професійним і соціальним перерозподілом

громадян. На думку інших, міграція визначається як *сукупність механічних, професійних і галузевих переміщень* і виникаючих у цьому зв'язку змін просторового положення індивідів щодо територіально закріплених структур населення. Міграцію також визначають як *масовий у кількісному й складний у структурному відношенні соціально-демографічний процес*. І, нарешті, міграція характеризується як *фактично будь-яке переміщення в просторі* і як один з найбільш динамічних способів масового реагування населення на нову соціально-економічну ситуацію.

Водночас, вчені одностайні в тому, що мігранти – це специфічна категорія населення, для якої характерні економічні, соціальні, психологічні проблеми. Особливо складним є становище дітей-мігрантів, яким зазвичай важко адаптуватися до умов нового середовища. Оскільки традиційно країною мігрантів вважаються Сполучені Штати Америки, доцільним є вивчення їх досвіду роботи з мігрантами, в тому числі з дітьми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літератури засвідчує, що розробкою проблем міграції займаються представники різних наук – філософи, соціологи, політологи, психологи, педагоги, економісти, етнографи, демографи, екологи, правознавці, що цілком правомірно в зв'язку з комплексним характером проблеми. Серед відомих зарубіжних науковців, які внесли суттєвий вклад у вивчення міграційних процесів, варто назвати таких, як К.Беллінгер, К.Беннет, Д.Бенкс, М.Геворкян, С.Голдінгс, Т.Джакобі, Н.Зінгер, В.Іонцев, П.Ларк, М.Міллер, С.Морсі та ін. Серед українських учених відзначимо науковців: О.Бакаєва, В.Кущенко, О.Малиновську, О.Позняк, Є.Рачкова, М.Романюк,

М.Слюсаревського, І.Трубавіну, Н.Шульгу. Останнім часом феномен міграції став об'єктом вивчення і педагогічних наук. Формується нова галузь педагогіки – мігрантська педагогіка, яка розглядається вченими як інтегративна область сучасної педагогіки, що вивчає процеси культурної ідентифікації дітей-мігрантів, їх освіти на рубежі культур (М.Геворкян). Вона представляє собою єдність глобальних і регіональних баз знань, ідей, теорій, концепцій, що дозволяє розробити інформаційно-педагогічний ресурс для науково-дослідної діяльності й комунікації. Мігрантська педагогіка розвивається у взаємозв'язку загальнолюдських і національних ідей, що сприяють педагогічній підтримці й захисту дітей-мігрантів в нових умовах, подоланню їх соціокультурної відчуженості.

Значна частина досліджень присвячені питанням загальної теорії міграції, аналізу основних параметрів міграційних процесів, виявленню їх регіональних особливостей, розробці класифікаційних факторів міграції, їх впливу на різні групи населення. Вивчення структурних компонентів міграційного потоку дає можливість побачити точну діагностичну інформацію, на підставі якої можуть бути вибудовані напрямки, сценарії, моделі, механізми інтеграції потоку переселенців у нові умови життя, розроблені програми підготовки педагогів до роботи з дітьми-мігрантами.

Звертаючись до теоретичної розробки проблеми міграції, слід відзначити дослідження, що розкривають соціально-політичну і соціально-психологічну сутність цього процесу. У них знайшли відображення концептуальні погляди авторів на сукупність уявлень про сутність міграції і її причини, виявлені супідрядні характеристики міграції й визначені деякі поведінкові характеристики людей, що переміщуються, представлені основні підходи до розробки міграційної політики, в тому числі в галузі освіти, зокрема, полікультурної (І.Бахов, К.Грант, О.Гуренко, В.Паркер, С.Ніето).

Зауважимо, що в Україні сьогодні відсутні фундаментальні дослідження з питань організації навчально-виховної роботи з дітьми-мігрантами. Водночас, ці питання досить широко представлені в зарубіжній науковій літературі, зокрема в США, оскільки саме в цій країні зосереджена дуже велика кількість мігрантів. Тому досвід організації роботи з дітьми-мігрантами в США, безперечно, заслуговує уваги.

Метою статті є аналіз особливостей навчально-виховної роботи з дітьми-мігрантами в США. **Методи дослідження.** Використано теоретичні методи дослідження: аналіз зарубіжних наукових джерел для здійснення систематизації і узагальнення інформації, визначення базових положень, уточнення сучасного стану дослідження проблеми, можливостей її вирішення.

Виклад основного матеріалу. Сполучені Штати Америки – одна з найбільш багатонаціональних країн світу, добре відома як країна мігрантів. Америка фактично утворилася внаслідок широкомасштабної міграції населення з різних країн світу, тому проблеми мігрантів перебувають в центрі уваги держави і науковців. Особливо велике значення надається питанням адаптації, навчання і виховання дітей-мігрантів.

Організація роботи з мігрантами і створення умов для їх успішної адаптації та інтеграції в соціум здійснюється в процесі спільних зусиль широких верств громадськості та участі фахівців. В США практикується такий підхід до вирішення проблем адаптації дітей-мігрантів, що поєднує зусилля педагогів і шкільних психологів, адміністрації шкіл, департаментів освіти, соціальних, психологічних та

інших служб. Розробка системи супроводу мігрантів протягом усього періоду соціокультурної, соціально-психологічної адаптації передбачає комплексний підхід, що включає науково-дослідні проекти в області крос-культурної психології, полікультурної освіти, освітні програми, спрямовані на підготовку фахівців в галузі психології міграції, а також організацію практичної допомоги мігрантам.

Ефективний психолого-педагогічний супровід процесу соціально-психологічної адаптації, який здійснюється в США в контексті полікультурної освіти, забезпечує мінімізацію негативних наслідків «культурного шоку», проходження кризи ідентичності, що настає в результаті крос-культурного переміщення, і є ефективним інструментом сприяння адаптації дітей-мігрантів до нової ситуації в соціокультурному середовищі.

Безперечно, провідна роль в цій роботі належить вчителю, тому в багатьох працях американських учених наголошується на важливості належної підготовки вчителів до роботи з дітьми-мігрантами, їх здатності забезпечити полікультурне виховання. На думку вчених [6– 8], вчитель повинен: створювати в класі атмосферу, у якій учні не боялися б розповісти про свої проблеми: наприклад, прояви расизму у відношенні до них з боку інших учнів, про свої переживання й образи, почуття; допомагати учням навчитися цінувати історичний досвід, економічні, культурні, соціальні й інші досягнення народів, що населяють країну; визнавати, що упередження, у тому числі етнічні, тією чи іншою мірою властиві кожному індивідові, але, визнавши це, важливо усвідомити, що індивід не повинен діяти, виходячи з них; підтримувати в учнів гордість за ту етнічну культуру, яку вони успадкували (традиції, звичаї, вірування, пісні й, звичайно, мова); включати етнічний матеріал в усі аспекти навчання й виховання; формувати толерантність, розуміння, прийняття й повагу етнічних форм і відмінностей; знайомитися з культурою й проблемами родин мігрантів і біженців; знайомити учнів із законами, що передбачають покарання за розпалювання міжетнічної ворожнечі; критично аналізувати разом з учнями матеріали із засобів масової інформації щодо етнічних проблем, які реально існують у суспільстві й розглядати можливі шляхи їх розв'язку; пропагувати ідею рівності всіх етнічних груп у країні, не виділяючи особливу «титальну» націю; критично аналізувати матеріали із засобів масової інформації, що ведуть до розпалення міжетнічної ненависті і ворожнечі.

Аналіз наукової літератури дає можливість виділити основні принципи навчально-виховної роботи та організації психолого-педагогічного супроводу процесу адаптації учнів-мігрантів в США, які обґрунтовані в працях провідних американських учених [1–5; 9]:

1. *Принципи комплексності вивчення особистості учня.*

Основна вимога цього принципу передбачає тісну взаємодію різних фахівців у ході вивчення особистості підлітка. Використання кожним фахівцем наукових методів дослідження дозволяє одержати специфічні результати, які є внеском у цілісне вивчення особливостей розвитку й стану особистості учня-мігранта. Психолого-педагогічний супровід соціально-психологічної адаптації учнів-мігрантів вимагає чіткого усвідомлення доцільності психолого-педагогічних впливів, чіткого визначення мети.

Необхідно: чітко визначення кінцевого результату психолого-педагогічних впливів; постановка цілей (далекої і конкретної робочої), виходячи з ін-

тересів, потреб, особливостей учнів; орієнтація педагогом і психологом при постановці мети й завдань на критерії й показники ефективності психолого-педагогічного супроводу.

2. Принцип розуміння психічного здоров'я індивіда як конгруентної комбінації життєвих сил особистості.

Основне значення даного принципу в тому, що психічне здоров'я детерміноване особливостями балансу, гармонії життєвих сил індивіда (у показниках індивідуальної й соціальної суб'єктивності) і своєрідності життєвого простору. Такий підхід, заснований на гуманістичній парадигмі, приводить до інших критеріїв психічного здоров'я, з погляду забезпечення можливості особистісного вибору й автономного розвитку. До його механізмів відносяться: самопізнання, здатність до прийняття рішень у напрямку майбутнього, готовність до змін і можливість виділяти альтернативи і тенденції, досліджувати й ефективно використовувати свої ресурси, відповідати за зроблений вибір.

Найважливішим критерієм психічного здоров'я є феномен психічної рівноваги. Він включає гармонію взаємодії різних сфер особистості: емоційної, волевої, пізнавальної. Її порушення приводять до особистісної деградації, деструкції, дезадаптації. Саме критерій психічної рівноваги пов'язаний із цілісним розвитком особистості, її адаптивними можливостями й властивостями, адекватністю реакцій на зовнішні впливи, а порушення психічного здоров'я не завжди пояснюються психічним захворюванням і зв'язані не тільки зі зміною організму, але й з відсутністю умов для розвитку особистості, включення її в соціальну структуру суспільства.

Це дає можливість розглядати психічне здоров'я як здатність індивіда підтримувати, здійснювати й розбудовувати індивідуальну й соціальну суб'єктивність у мінливому світі, як захід активної й автономної підтримки й розвитку життєвих сил персональними й соціальними суб'єктами при мінливому життєвому просторі, як сукупність особливостей сприйняття суспільних міжособистісних відносин.

3. Принцип структурно-феноменологічного розуміння особистості. Даний принцип передбачає розуміння й виявлення, з одного боку, зовнішніх «структурних», насамперед соціокультурних, детермінант людського життя, з іншого боку – розуміння внутрішніх змістів, які людина надає своєму буттю. Формування особистісних якостей людини у процесі її багатогранної діяльності, з одного боку, створює умови для включення людини в певні нормативно-структуровані системи соціокультурних відносин, з максимально однозначними ролями; з іншого боку – дозволяє реалізувати її творчу активність як вираження нескінченного різноманіття можливостей буття.

4. Принцип індивідуального підходу. В основі принципу лежить прийняття особистості такою, якою вона є, з усіма її індивідуальними особливостями, можливостями, позитивними рисами і недоліками. Кожна людина – це особливий індивідуальний світ за змістом, можливостями розвитку, виховання і взаємодії з нею. Сутність принципу полягає в тому, що психолого-педагогічна діяльність орієнтується, будуються й реалізується з урахуванням індивідуальності об'єкта, його соціальної обумовленості і в його інтересах. Виховання будь-якої моральної якості (толерантності в тому числі) багато в чому залежить від індивідуальних особливостей вихованця: уже наявних моральних підвалин поведінки, етичних установок, розвиненості інтелектуальної й емоційно-вольо-

вої сфер, рівня розвитку психічних процесів, характерних рис, особистого досвіду взаємин, наявності й рівня розвитку природних і духовних задатків, вікових, гендерних особливостей.

5. Принцип гуманізму. Сутність принципу означає пріоритет соціальної цінності особистості, створення умов для захисту й забезпечення її прав, розвитку й виховання, надання їй допомоги в життєвому самовизначенні, інтеграції в суспільство.

Основні вимоги принципу: розвиток, виховання повинні сприяти самовдосконаленню особистості; виховання має забезпечити певні умови, які найбільше відповідають індивідуальним можливостям учня і не допускають саморуйнування особистості; гуманізм не може підмінюватися гіперопікою, вседозволеністю; у процесі взаємодії з індивідом забезпечується визнання його права бути самими собою, поважати його особисту гідність.

6. Принцип природовідповідності. Сутність принципу полягає в тому, що людина як соціальна істота розвивається й формується для життя й самореалізації в конкретних умовах середовища життєдіяльності, у конкретній культурі. Вона – продукт свого часу і його культури. З культурою дитина засвоює той менталітет, який характерний для середовища її життєдіяльності. Основні вимоги принципу: наповнювати всю виховну діяльність інтегруючими техніками входження в нове соціокультурне середовище на принципах міжнародної толерантності, взаємної поваги, терпимості, зберігаючи свою культурну індивідуальність; активно використовувати у навчанні і вихованні дітей культурну спадщину минулого, культурні досягнення й можливості конкретного регіону і світової культури; враховувати культурне й етнічне середовище дитини, що відображається в інтеграції виховання в культуру народу, родини, світу. Виховання толерантності безпосередньо пов'язане з формуванням у дитини вміння будувати своє життя відповідно до правил, звичаїв і традицій свого народу, світової культури в цілому, не втрачаючи при цьому своєї індивідуальності; прилучати дитину із самого раннього дитинства до національної культури, до знання інших культур, їх різноманіття. У процесі виховання толерантної особистості важливу роль відіграє народна педагогіка. Звертання до педагогічної практики народу сприяє збереженню своєрідності національної системи виховання, ментальності особистості.

7. Принцип соціальної обумовленості. Соціальні фактори, зокрема макросередовище, здійснює відчутний психолого-педагогічний вплив на людину. Він багато в чому визначається своєрідністю державного ладу, ідеології, політики, релігії, культури й діяльністю соціальних інститутів з їх реалізації в процесі формування толерантної, соціально-компетентної особистості. Ці й інші фактори виступають як такі, що соціалізують за своїм впливом індивіда. Вони сприяють засвоєнню підростаючим поколінням цінностей, норм і правил, існуючих в суспільстві, досвіду соціальної поведінки, культури, а також функціонуванню механізму її передачі.

Безперечно, крім цих принципів можна назвати й деякі інші, проте, вважаємо, що саме вищезгадані принципи є основними в організації навчально-виховної роботи з дітьми-мігрантами в США, забезпечення їх адаптації.

Висновки. Отже, міграційні процеси впродовж останніх десятиріч набувають все більшого поширення і зумовлюють виникнення серйозних соціальних, економічних, психологічних проблем людей-мігрантів. Особливо це стосується дітей-мігрантів.

Оскільки найбільшою країною мігрантів є Сполучені Штати Америки, саме в цій країні є суттєві здобутки в організації навчально-виховної роботи з дітьми-мігрантами, забезпеченні їх психолого-педагогічного

супроводу. Вважаємо, що американський досвід роботи з дітьми-мігрантами і можливості впровадження його окремих ідей у вітчизняний освітній простір вимагають подальшого вивчення.

Список використаної літератури

1. Allport G.W. *The Nature of Prejudice*. Cambridge: Addison-Wesley, 2011. 324 p.
2. Aronson E., Gonzalez A. *Desegregation. American Experience*. New York: Plenum Press, 2012. 187 p.
3. Ballinger C. *Teaching Other People's Children: Literacy and Learning in a Bilingual Classroom*. New York: Teachers College Press, 2009. 137 p.
4. Banks J. *Cultural Diversity and Education: Foundations, Curriculum and Teaching*. Boston: Allyn & Bacon, 2001. 353 p.
5. Banks J.A., Banks C.A. *Multicultural education. Issues and Perspectives*. New York: MacMillan, 2003. 173 p.
6. Bennet C.I., Cole D., Thompson J.N. Preparing teachers of colour at a predominantly White university: A case study of Project TEAM. *Teaching and Teacher Education*. 2000. Vol. 16, No 4. P.445–464.
7. Cruickshank D. *Preparing America's Teachers*. Washington D.C.: Phi Delta Kappan Education Foundation, 2006. 133 p.
8. Elijah R. *Untold stories: Implications for understanding minority pre-service teachers' experiences. Racism and racial inequality: Implications for teacher education*. Washington, DC: American Association of Colleges for Teacher Education, 2011. 348 p.
9. Phinney J.S., Rotheram M.J. *Children's Ethnic Socialization: Pluralism and Development*. Beverly Hills: Sage Publications, 2013. 221 p.

References

1. Allport, G.W. (2011). *The Nature of Prejudice*. Addison-Wesley.
2. Aronson, E., & Gonzalez, A. (2012). *Desegregation. American Experience*. Plenum Press.
3. Ballinger, C. (2009). *Teaching Other People's Children: Literacy and Learning in a Bilingual Classroom*. Teachers College Press.
4. Banks, J. (2001). *Cultural Diversity and Education: Foundations, Curriculum and Teaching*. Allyn & Bacon.
5. Banks, J.A., & Banks, C.A. (2003). *Multicultural education. Issues and Perspectives*. MacMillan.
6. Bennet, C.I., Cole, D., & Thompson, J.N. (2000). Preparing teachers of colour at a predominantly White university: A case study of Project TEAM. *Teaching and Teacher Education*, 16 (4), 445–464.
7. Cruickshank, D. (2006). *Preparing America's Teachers*. Phi Delta Kappan Education Foundation.
8. Elijah, R. (2011). *Untold stories: Implications for understanding minority pre-service teachers' experiences. Racism and racial inequality: Implications for teacher education*. American Association of Colleges for Teacher Education.
9. Phinney, J.S., & Rotheram, M.J. (2013). *Children's Ethnic Socialization: Pluralism and Development*. Sage Publications.

Стаття надійшла до редакції 31.03.2022 р.
Стаття прийнята до друку 06.04.2022 р.

Kozubovska Iryna

Doctor of Pedagogic Sciences, Professor
Head of Department of General Pedagogic and Pedagogic of Higher School
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

Myhalyna Zoriana

Senior Lecturer
Department of English Philology
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

MAIN PRINCIPLES OF THE EDUCATIONAL WORK WITH CHILDREN-MIGRANTS IN THE USA

Abstract. This article deals with the problem of migration and educational work with children-migrants in the USA. It is underlined that migration is widely spread today and many countries are involved in this process, including Ukraine. America is known as a country of migrants. This country differs from average multicultural countries in a range of peculiarities, one of which is the fact that cultural interaction was not within an individual ethnos, but within immigrants – descendants of different countries, representatives of various cultures. On the territory of the country there live national minorities and as a result of constant mass immigration new ethno-cultural groups are formed. It is recognized that problem of immigrants is really urgent in USA. Cultural diversity demands special approaches to the problem. One of them is the policy of multiculturalism and multicultural education. The aim of the study is to reveal the most important peculiarities of educational work with children-migrants in USA. Mainly theoretical research methods have been used in this study: analysis of American scientific sources for the: systematisation and generalisation of available data; defining of the essence of basic concepts; identification of the current state of the problem under consideration and possibilities for its solution. It is noted that educational work with children-migrants in USA is based on some particular principles (complex research of each pupil-migrant, individual approach, humanism, preservation of mental health and others). All of them are analyzed in the article. Special attention is paid to the problem of teachers' training in the context of multicultural education. It is emphasized that only competent multicultural teacher is able to work successfully with children-migrants and solve the problem of their adaptation and integration into the culture of other people. The possibilities of using positive American experience of the main principles of educational work with children-migrants in the context of multicultural education have been outlined.

Key words: migration; educational work; principles; multicultural teacher; children-migrants; USA.